

A Jézus-ima és a keleti szerzetesség Imaélet a monostorban és azon kívül

---

Kocsis Fülöp metropolita

Ha itt, január vége felé föl is merült a farsang gondolata, szeretném világosság tenni mindenki előtt, hogy a rajtam lévő ruházat nem jelmez, amely jól illik ehhez a konferenciához vagy éppen ahhoz a szerepkörhöz, amelybe belecsoptentem. Inkább azt mondhatom, olyan, mint egy védőpajzs, amely nem enged kiesni a valóságos szerepemből, öltözék, amely engem is emlékeztet arra, hogy hová állított az Úristen. Azt is tapasztalom, hogy nem csak engem, de másokat is emlékeztet erre. Ezzel is számolnom kell, így aztán nem csak védő fegyverzet ez, hanem jó értelemben vett támadó – előre lépő eszköz is a küzdelemben. Erről szeretnék ma néhány szót szólni, legfőként a személyes tapasztalataim alapján. Így aztán valóban nem jelmezről van szó, hanem teljesen önmagamat vállalva, önmagamat adva szeretném e kevéskével gazdagítani e mai, egyébként igen értékesnek ígérkező konferenciát.

A reverenda védő szerepéről hadd mondjak el egy kis történetet, amelyet a kispapok csak azért nem szeretnek, mert rektor úr minden esztendő végén mint új viccet mondott el, s persze, mindig illet ugyanúgy kacagni is rajta. Meg is tették engedelmesen. Szóval, a történet egy szerzetesről szól, aki nagyon jóban van az állatokkal, egy krokodilt pedig minden nap meg is etet. Mindig kimegy a folyóra és enni ad a krokodilnak, így aztán a vadállat már várja, hogy mikor jön az ő gondozója. Egyik alkalommal aztán, talán, mert nem volt ideje vagy más ok miatt nem vette föl a szerzetesi ruháját, és úgy ment oda a krokodilhoz. Mivel azonban az nem ismerte föl a barátját, nyomban bekapta. Tanulság: így jár az a kispap, aki nem hordja a reverendáját a nyári időszakban, amikor mindenféle fenevadak, kísértések vadállatai veszik körül. Ez a kis történet nem csak a kispapokat hivatott riogatni a nyári veszedelmektől, de fontos tanulságul szolgálhat minden egyházi embernek, kivált a szerzetesnek, hogy az öltözékében, de teljes emberi magatartásában is fölismerhető kell, hogy legyen, hogy ő az Isten embere.

Már Cassianus ír arról, hogy a szerzetesi öltözék egyes darabjai mit jelentenek, mire készítének föl, mitől védenek meg. Erre a fegyverzetre tehát valóban szükség van! Aki az Istent követni akarja, annak föl kell készülnie a küzdelemre. Hiszen nem csak a kispapokat nyáron, hanem minden egyes keresztény embert el akar nyelni az ellenség. *„Az ördög mint ordító*

oroszlán körbe jár, és lesi, hogy kit nyeljen el” – figyelmeztet a veszélyre Szent Péter apostol (1Pét 5,8). Ezzel szembesülnünk kell, tudnunk kell, hogy a sátán egy pillanatra sem szunnyad, és nem hagyja abba mesterkedését, amely arra irányul, hogy Isten gyermekeit eltávolítsa mennyei Atyjuktól. Azért vesz rá a kísértésre, a bűnre, hogy aztán ennek eredményeképpen eltávolítson az egyetlen menedéktől, Istentől. Különösebben nem érdeke a gonosznak, hogy ilyen vagy olyan formában bűnököt kövessünk el. Őt az érdekli, ami utána következik. Hogy, amikor megbotlik az ember, földre esik, akkor utána ne keljen föl, hanem kétségbeesésében maradjon is ott, maradjon távol az Istentől, szégyene vagy tudatlansága miatt ne merjen visszatérni Hozzá. A küzdő ember pedig, aki botladozik, és érzi a maga tehetetlenségét, gyöngeségét ezekben a küzdelmekben egyre inkább megérzi minden egyes botlás, minden egyes kudarc után, hogy ő egymaga nem bírja fölvenni a harcot, ő egyedül kevés ahhoz, hogy le tudja győzni ezt az ármánykodó, soha nem fáradó ellenséget. Az egyik atyától megkérdezték: „Mit csináltok ti ott, a monostorban?” Így felelt: „Elesünk meg fölkelünk, elesünk meg fölkelünk. Ezzel telik az életünk”.

Nagyon általános és igen keserű tapasztalat, hogy az első mozzanat, vagyis a bukás, ha nem is törvényszerű, de szinte elkerülhetetlen. A másik viszont, a felállás hihetetlen erőfeszítéseket igényel. Ám éppen ez az emberi hozzáadás az, amit vár tőlünk az Úr. Erre szólít az Isten végtelen kegyelme, kimeríthetetlen szeretete: Ő újra és újra megbocsát. A tékozló fiú atyja mutatja jól ezt a képet, aki távolról lesi és várja, hogy mikor tér vissza a fia a bűnbánatával. Állandóan kitárt karral fordul felénk az Isten, és várja a bűnbánó ember fölkelését és hazatérését.

A szerzetesi ruházat, a monostor, a monostori élet egésze tehát védelmet nyújt, erőt ad ezekben a küzdelmekben. Szent Bazil egyenesen kórházhoz hasonlítja a szerzetesi közösséget, mely összegyűjti a betegeket, a gyöngéket. Ott vannak azok, akik esetleg nem elég erősek ahhoz, hogy kint, a világban vívják meg ezt a küzdelmet. A szerzetesi közösség, a közös imádság, a szabályzat megvédi őket, és erőt ad nekik mindehhez. Valóban, úgy épül föl az egész szerzetesélet, annak minden eleme, hogy segítse az embert ebben a küzdelemben.

Hasonló megközelítésben azt mondhatjuk, olyan ez, mint egy vár, ahová érdemes bemenedülni, mert akik ott vannak, azok védelmet és az élethez szükséges teljes ellátást kapnak.

Amíg az ember a váron kívül van, addig úgy tekint oda, hogy milyen jó volna oda bekerülni, hogy ne kelljen a külső ellenséggel viaskodni. Amikor aztán belép, ott szembesülnie kell azzal, hogy bár jelentős védelmet kap, ám az ellenfél, az ördög, az bizony a monostoron belül sem alszik. Rá kell jönnünk, hogy a monostoron belüli élet védett környezet ugyan, de az ott lakó szerzetesnek valami miatt még nagyobb küzdelmeket kell kiállnia.

Egy másik kedves kép az egyiptomi szerzetesi életből azt meséli el, ahogyan a remete a sivatagi magányában küzd az imádsággal és mindenféle

kísértéssel: az ördögök húzzák, nyúzzák, tépik a szakállát, rángatják, rugdossák, marják – el akarják téríteni a figyelmét az imádságtól és az Istenről. A szerzetes mindeközben küzd, nem hagyja magát, kitart, és nem engedi tekintetét elfordítani az Úrtól. A kép másik oldalán viszont, a sivatag szélén egy csenevész kis ördögöcskét látunk a városkapunál, aki hanyatt fekvő egy fűszálat forgat a szájában. Miért? Mert, azt mondja, hogy a nagyvárosban különösebben neki nincsen dolga, az emberek ott úgyis elvégzik azt, ami az ő feladata lett volna.

Tehát, aki belép a monostorba, aki vállalja az Isten szolgálatát, annak föl kell vértéznie magát, föl kell készülnie a még nagyobb küzdelemre. Persze jó, ha tudjuk, hogy ez nemcsak a szerzetesi élet keretein belül érvényes. Minél beljebb kerül valaki, minél előrébb jut a lelkiéletben, minél nagyobb készséggel áll az Isten rendelkezésére, hogy Isten útján járjon, annál jobban támadni fogja a lelki ellenség.

A keresztség szertartása a bizánci rítusban tele van a küzdelmekre utaló kifejezésekkel, arra vonatkozó könyörgésekkel, hogy ebben a kemény küzdelemben „az Isten újonnan megjelölt harcosa” ki tudjon tartani és el ne lankadjon, el ne bukjon. Tehát, nyilvánvalóan nem csak a szerzetesre várnak a nagy küzdelmek, hanem minden keresztényre, akik az Isten szolgálatát vállalja.

Nem véletlenül utal erre konferenciánk alcíme is: „Jézus-ima a monostoron belül és azon kívül”, hiszen a Jézus-ima nem csupán a szerzetesek privilégiuma, nem csak a monostoron belül lehet azt imádkozni. Ma azt tapasztaljuk, hogy egyfajta lelki mozgalomként egyre szélesebb körben terjed, és a mai világunkban jó divattá lett a Jézus-ima. Egyre több embert látni, akik a kezükön hordják a csotkit, egymást megajándékozzák a komboszkionnal, ezzel a keleti olvasóval. Talán joggal remélhetjük, hogy ez a jelenség a Jézus ima használatát is terjeszti. Hála Istennek! Fölötte érdekes, hogy miközben az emberek – főként az európai kultúrában – egyre jobban eltávolodnak Istentől, a másik oldalról egyre nagyobb az éhség arra, hogy tiszta Isten-kapcsolat épüljön ki az emberi szívekben. Erre jogos és hiteles válasz – a sok egyéb szép, Szentlélektől indított mozgalom mellett –, hogy egyre nagyobb az érdeklődés a Jézus-ima iránt, s lám, ma a Sapientia egyetemen erről tartunk konferenciát.

Az ima és a lelkiélet, tehát, küzdelem, amellyel szemben a szerzetesnek, a kereszténynek föl kell vértéznie magát. Ne csodálkozzunk ezen a harcias szóhasználaton! Maga Szent Pál is beszél a keresztény fegyverzetéről: „Öltésétek föl az Isten fegyverzetét, hogy a sátán cselvetéseinek ellenállhassatok!” (Ef 6,11). Erre kicsit később még visszatérünk.

Előbb nézzünk az Ószövetségből egy stratégiai példát. Ott könnyű is találni, hiszen Izrael népének története tele van harcokkal, háborúkkal, vérontással. Ám ezek nem kihagyandó részek, amellyel a jámbor keresztény úgysem tud mit kezdeni. Az ott található harci leírások jól használhatók a lelkiélet küzdelmeiben, s ezt alaposan ki is használták az első századok

lelki írói. Nyomdokaikba lépve nézzük meg közelebről Saul fia, Jonatán és a filiszteusok találkozását! Sámuel 1. könyve 14. fejezetében találjuk annak leírását, hogy amikor Saul nagy támadásra készül a filiszteusok ellen, a fia, Jonatán a fegyverhordozójával elválik a csapattól és egyedül megtámadja az előőrsöt.

„A szorosnak, amelyen Jonatánnak át kellett kelnie, hogy a filiszteusok előőrséig eljusson, az egyik végénél is volt egy sziklacsúcs és a másik végénél is volt egy sziklacsúcs. Az egyiket Bócécnak hívták a másikat Szennének. Az egyik szikla az északi oldalon állt, Mikással átellenben, a másik a déli oldalon, Gebával szemben. Jonatán így szólt fegyverhordozójához: Gyere, menjünk át ezeknek a körülmételetleneknek az előőrséig! Hátha tesz valamit értünk az Úr, hiszen nincs semmi akadálya annak, hogy az Úr győzelmet adjon, akár sokan vagyunk akár kevesen. Fegyverhordozója azt felelte: Tegy úgy, amint a kedved tartja, ami engem illet az én szívem olyan, mint a Te szíved. Jonatán így folytatta, menjünk hát oda azokhoz az emberekhez és mutatkozzunk előttük. Ha, aztán odaszólnak: Várjatok, míg odamegyünk, akkor megállunk a behyünkön és nem megyünk át hozzájuk, ha azonban azt mondják, gyertek le hozzájuk, akkor lemegyünk, mert az Úr kezünkbe adja őket. Ez lesz nekünk a jel.” (1Sám 14,4-14).

Mint hogy aztán nem a filiszteusok indulnak, hanem őket hívták át – nyilván szívesebben maradnak saját területükön – Jonatán és a társa bátran át is kelnek. Ezt a bátorságukat aztán, vagy inkább bátor ráhagyatkozásukat meg is jutalmazza az Úr, és legyőzik azt a csapatot, noha mindössze ketten rontottak rájuk: *„hiszen nincs semmi akadálya annak, hogy az Úr győzelmet adjon, akár sokan vagyunk akár kevesen.”* Ezt az előre átkelő stratégiát több helyen is megtaláljuk Józsué könyvében, a Bírák könyvében, a Királyok könyvében, amelyek a Szent Föld meghódítására vagy megtartására irányuló harcokról számolnak be. Ha valaki nem jól olvassa a Bibliát, bele is fáradhat a vérengzésekbe, melyeket a zsidók rendeztek, amikor kaszabolták az ellenséget, sorra támadták meg a békés vagy kevésbé békés településeket. Ha azonban lelki értelemben közelítjük meg ezeket a bibliai történeteket, miként a lelki írók tették, akkor hasznos lelki-stratégiai tanácsokat olvashatunk ki a szent könyvekből. Főként a jeles személyeket érdemes szemünk elé tárni, Józsuét, Gedeont, Dávidot és társaikat, akiknek egyik legfőbb jellemzőjük az volt, hogy bátorságukat az Úrból merítették. Bár érezték a maguk gyöngeségét, mégis, az Istenre figyelve nem csak védekeztek, hanem előre mentek a harcban. Mint Jonatán, aki átment az egyik szikláról a másikra, nem várta meg az ellenséget, hanem elébe ment, s így tudta legyőzni őket. Tetteit, döntéseit velejéig átjárja annak bizonyossága, hogy *„nincs semmi akadálya annak, hogy az Úr győzelmet adjon, akár sokan vagyunk akár kevesen.”*

Hadd hozzak elő még egy szentírási szakaszt, Elizeus halálának a történetét. A 2. Királyok könyvének 13. fejezete mondja el: *”Elizeust utol érte az a betegsége, amelybe bele kellett halnia. Izrael királya Joás elment hozzá és sírt, föléje hajolva. Azt mondta: „Atyám, atyám! Izrael kocsija és fogata!” Elizeus így szólt hozzá: „Hozz újat és nyilat!” S ő vitt neki újat és nyilat. Erre azt mondta a királynak: „Tedd kezedet az újra!” Az rátette kezét, Elizeus meg a maga kezét a király kezére*

tette. Aztán így szólt: „Nyisd ki az ablakot kelet felé!” Kinyitotta. Most Elizeus azt mondta: „Lőj!” És ő lőtt. Erre elkiáltotta magát: „Az Úr győzelmes nyíla, győzelmi nyíl Arám ellen! Afeknél megvered Arámot, teljesen megsemmisíted!” Aztán így szólt: „Fogd a nyilat!” Kezébe vette. Majd azt mondta a királynak: „Üss vele a földre!” Háromszor ráütött, aztán abbahagyta. Isten embere ezért megharagudott és így szólt: „Ötször vagy hatszor kellett volna ráütnöd, akkor a megsemmisülésig legyőzted volna Arámot, de így csak háromszor vered meg!” (2Kir 13,14-19).

Joás király hamarabb abbahagyta az értelmetlennek tűnő cselekedetet, mint a próféta gondolta. Honnan is sejthette volna szegény király, hogy hányszor kell a földre ütni. Hisz az új nem arra való, hogy a földet ütögessék vele. Háromszor ráütött, gondolta, elég. Elizeus azonban azt remélte, hogy Joás tudja a dolgát, s hogy nem áll meg a mindössze háromszori földre ütésnél. Hiányolta Joás kitartását, elszántságát, azt a tudását, hogy nem szabad megállni a három csapásnál.

A Biblia fölkészít a lelki küzdelemre, feltüzel bennünket arra, hogy ne féljük a harctól, hogy rontsunk rá az ellenségre, vegyük fel a küzdelmet. Szent Pálra, bizony, jellemző volt ez az elszánt harciasság. Nem véletlenül fogalmaz így: „Öltsétek föl az Isten teljes fegyverzetét, hogy a gonosz napon ellenállhassatok és mindent legyőzve megtarthassátok állásaitokat. Így készüljétek föl: csatoljátok derekatokra az igazság övét, öltsétek magatokra a megigazulás páncélját, sarunak meg a készséget viseljétek a békeesség evangéliumának hirdetésére, mindebből fogjátok a hit pajzsát, ezzel elháríthatjátok a gonosz minden tüzes nyilat, tegyétek föl az üdvösség sisakját, ragadjátok meg a lélek kardját, vagyis az Isten szarát.” (Ef 6,13-17).

Erdemes volna az itt felsorolt – támadó és védő – fegyvereket mind kézbe venni, megforgatni, megvizsgálni, hogy mi mire való. Ezeknek, egyébként, csaknem mindegyike megfelel a szerzetesi öltözet egy-egy darabjának, s mindegyiknek megvan a maga szimbolikája és értelme. De megint azt mondhatjuk, nem csak a szerzetesek kapják meg ezt a vértzetet. Minden kereszténynek meg kell tanulnia, hogyan bánjon velük, s ha kell, tudjon védekezni, ha kell, tudjon támadni is. Nem csak védekeznünk kell, s főként nem szabad félünk az ellenségtől. Az támad rá az ellenségre, az megy át az ellenség területére, az lépi át a demarkációs vonalat, aki nem fél, aki tudja, de legalábbis bízik abban, hogy ő fog győzni. Erre a bátorságra van szükség. Mert ha csupán csak védekezésre törekszem, nehogy megtámadjanak, vagy ha megtámadnak, akkor valami pajzsot fel tudjak magam elé tartani, hogy ne érjen el az ellenség nyíla, akkor remélhetőleg megvéd az Úr Istennek a kegyelme és a szeretete – de az Úr többet vár! Azt várja, hogy menjek át a másik sziklára, hogy keljek át a folyón, menjek át előre, és úgy győzzem le az ellenséget.

A szerzetesi élet így is tekinthető, hogy föllép arra a porondra, belép abba a küzdőtérbe, ahol sokkal nagyobb harcok várnak rá. Szent Antal és az ő kortársai korában ez még szemléletesebb volt, mert kimentek a pusztába, nem azért, hogy ne találkozzanak emberekkel, hanem mert az akkori elképzelés szerint a pusztta a gonosznak, a fenevadaknak a lakóhelye volt.

Isten harcosa vállalja ezeket a küzdelmeket. Épp azért megy ki, hogy ott szálljon szembe a gonosszal. A szerzetesi életben tehát mindaz, ami segít ebben a lelki életben, nem csak védelmet nyújt, hanem bátorságra serkent, eszközöket ad az ember kezébe, hogy Isten választott harcosa ne féljen ettől a küzdelemtől.

Még egy szemléletes kép, ezúttal a görög mitológiából. Héraklész elindul, hogy megszerezze Héra kertjéből az aranyalmákat Eurésztheusznak. Útközben meg kellett küzdenie Gaia földanya egyik fiával, egy gigással. Azért tűnt reménytelennek a küzdelem, mert bár Héraklész rettenetes erőtű volt, a gigász mindannyiszor újra erőt merített, amikor megérintette a földet. Ezt a hős észrevette, és harcmódot változtatott. Nem a földre teperte a gigászt, hanem fölemelte a földről és a levegőben fojtotta meg.

A szerzetes is gigász, aki azért legyőzhetetlen, mert újra és újra erőt tud meríteni. Honnan? Mi az a föld, amelynek érintése egyszeriben erőforrás számára? Kínálkozik a válasz: a monostor, a szerzetesi élet, amely védelmet egyszersmind erőt is ad. Ám mégsem ennyire egyszerű a dolog. A szerzetesi közeg nem magától adja a védelmet és az erőt. Azzal, hogy valaki szerzetesi ruhát ölt, belép a rendbe, még nem kínálkozik számára automatikusan ez a csodás forrás. Fájdalmas tapasztalatok szólnak arról, hogy ebből a védett közegekből is vannak, akik kilépnek, elmenekülnek – alighanem saját maguk elől.

A legyőzhetetlen védelem, az ellenállhatatlan erő nem más, mint éppen az, hogy padlót fog a küzdő, és mégis föláll. A keresztény élet legfőbb ereje éppen az, hogy mindig fölállhatunk. A tudat, hogy akárhányszor elesem, Isten mindig visszafogad. Bármily meglepő, éppen ez az előrelépő, a támadó stratégia, amely az Isten kegyelme által válik hatékonná. Nem csupán a békés tudat, hogy a megbocsátó szeretet mindent megenged. Ez még önmagában akár a renyheséget is növelhetné: „nem baj, ha vétkezem, Isten úgyis megbocsát”. Isten végtelen irgalmának fölismerése épp az ellenkezőjét váltja ki: „Ha Te ennyire szeretsz engem, akkor én is annyira szeretlek téged, hogy óvakodom minden eltávolodástól.” Éppen ebből a megtapasztalt bűnbocsátó szeretetből meríti az erőt, hogy igenis előre megy és küzdeni fog.

Szóljunk azonban arról is, mi történik akkor, hogyha a szerzetesnek el kell hagynia a monostort?

Ismert kép az, hogy a szerzetes úgy él a monostorban, mint hal a vízben, de hogyha el kell jönni a monostorból, akkor meg olyan, mint a partra vetett hal. Tehát, ha olyan helyzetbe kerül a szerzetes, hogy el kell hagynia a monostort, mert másutt kap feladatot vagy történetesen kinevezték püspöknek, akkor föl kell érteznie magát, hogy az a közeg, amely addig nem csak megvédte, hanem erőt is adott neki, egyszer csak eltűnik körülötte. Mintegy kiürésítve, megfosztva ettől az erőtől, hogyan tudja megélni a fokozott igénnyel jelentkező istenkövető életet? Mert abban azért lehet reménykedni, hogy püspök is megőrizheti az istenkövető életet.

Maga az egyházjog is segítséget nyújt – legalábbis bizonyos mértékben – ezen a téren. Világos iránymutatást ad, mi a teendő, ha monasztikus szerzetesnek el kell hagynia a monostort. Kötve marad fogadalmi által és fogadalomtételének egyéb kötelezettségei, amelyek összeegyeztethetők az állapotával, továbbra is kötelezik (491. kán.). Tehát, továbbra is szerzetesi módon él, de megmarad az a szabadsága, hogy felelős és átgondolt döntés alapján maga határozza meg, hogy mi az, amit meg tud tartani és mi az, amit nem. A püspökké vált szerzetes tehát hasonlít a világban élő emberhez, vagy helyesebb úgy fogalmazni, hogy sorsközösséget vállal vele, hiszen neki is föl kell vértéznie magát a napi küzdelmekre. De még alaposabban, hiszen megszűnt számára a védelmet és erőt adó vár, de a sokkal nagyobb támadások sem hagyják el. Az új körülmények között továbbra is tépázzák a lelki ellenségek, ugyanakkor a nagyváros egyéb támadásai is megmaradnak.

Ilyen körülmények között kell tehát végeznie azokat a feladatokat, melyeket az Úr Isten rábíz. Masszív tapasztalata van már arról, hogy ezt lelkesedésből, elszántságból, akaraterebből képtelenség megvalósítani, hiszen már a szerzetesi védett közegben is egyre jobban szembesült saját gyöngeségeivel.

Mi ad neki erőt? Végül is ugyanaz, mint a monostoron belül: a gyöngeségben megtapasztalt erő, melynek egyetlen, de kimeríthetetlen forrása a mindig megbocsátó szeretet! A leteperni akaró ellenséges erővel szemben az a támadó stratégia, hogy éppen az elbukás nyomán ragadja magához a még nagyobb erőt. Ha elesett is, fölkel, mert tudja, hogy fölkelhet. Az állandó bűnbánatban élő ember magatartása ez, aki nem mentegetőzik, aki újra és újra belátja, ha elbukott, de éppen annyiszor föl is kiált segítségért, mert azt is tudja, hogy meghallgatást nyer. Ennek hiteles kifejeződése a Jézus-ima. Számtalanszor, szakadatlan ismételtetéssel elhangzó – vagy éppen nem is hangzó – kiáltás, mely az irgalmas Istent hívja segítségül: **Uram, Jézus! Könyörülj rajtam!** Nem rémületből születő kétségbeesés, tehetetlen elkeseredés formálta szavak ezek, hanem csöndesen hangzó, módszeresen alkalmazott, makacs kitartással ismételtetett, bízó hívogatás. Ez adja az erejét. A bizalom, a meghallgatottság bizonyossága, ez az elvehetetlen remény.

Ez tehát az egyszerre védő és támadó fegyverzet: a Jézus ima. Jól alkalmazható monostoron belül és kívül egyaránt. Megtámadhatatlan védőpajzs és erőt biztosító kard. Bűnbánati aktus és hitvallás. Emberi bánatot tisztára mosó és isteni örömet csobogó forrás. Fájdalmat oszlató balsam, bizalmat ontó gejzír. Fegyver és menedék, kapocs és kapaszkodó, kimeríthetetlen szeretetforrás.

A bukdácsoló ember Krisztusra tekint, mert érzi a maga gyöngeségét, de Krisztus szerető tekintetében meglátja, megtapasztalja a még nagyobb erőt, amely fölemeli. E nélkül aligha tudna élni szerzetes a világban, ezzel azonban abban, ami vesztére tör, akár meg is szentelődhet.

